

Zašto im hoćete spaliti krila, kada oni žele letjeti?*

(U povodu prenatlašenog isticanja seksualnosti)

Ante VUKASOVIĆ

U posljednje vrijeme mnogo se pisalo i još uvijek piše, raspravljalo i još uvijek raspravlja o »seksualnom odgoju« i potrebi njegova uvođenja u naše škole. Bilo je i senzacionalističkih napisa u dnevnim listovima kao što su: »Seks u škole«, »Katedra za seks« i sličnih. U nekim člancima bilo je podosta samovoljnih interpretacija. Polemiziralo se i »obračunavalo« s »protivnicima« seksualnog odgoja, govorilo se o zastarjelim i konzervativnim idejama itd. U biti radi se o jednom gledištu koje želi izdvojiti i prenatglasiti pitanje seksualnosti i »seksualnog odgoja« te ga uvesti u naše škole kao vrlo važan nastavni predmet i društveno pitanje, zaboravljajući da je spolnost sastavni dio čovjekovih moralnih odnosa i njegove moralne svijesti, pa, prema tome, mora biti i sastavni dio njegova moralnog formiranja. Tome se suprotstavlja pedagoškijska koncepcija, koja traži da se pravilno vrednuje uloga tzv. seksualnog odgoja i da se on postavi na mjesto koje mu pripada u cjelokupnoj problematici moralnog formiranja čovjeka. U ovoj raspravi nešto više reći ćemo o tom pitanju iz perspektive takvog pedagoškijskog shvaćanja.

Nema sumnje, jedno od vrlo važnih pitanja u međuljudskim odnosima je pitanje odnosa među spolovima, odnosa muškaraca i žena – djevojčica i dječaka, djevojaka i mladića, učenica i učenika, studentica i studenata, kolegica i kolega, prijateljica i prijatelja, radnica i radnika, sestara i braće, žena i muževa, itd. – u raznovrsnim međuljudskim odnosima. Za razliku od ostalih međuljudskih odnosa, odnos među spolovima ima nešto posebno što ga izdvaja kao poseban moralni odnos. Više od ostalih odnosa upućen je na nutarnji život, emotivno je obojen i traži mnogo razumijevanja, pozornosti i takta. Često je izravno vezan za najintimniji život čovjeka i

* Ovaj rad je u svom izvornom obliku tiskan u časopisu »*Encyclopedia moderna*«, Zagreb, 1971., br. 15.

upravo zbog toga zahtijeva poseban stav i društveni tretman. Odnosi među spolovima upućuju ili izravno vode do polaznih stanica organizacije ljudskog društva u kojima nastaje novi život – do intimnih obiteljskih odnosa. Stoga mlade ljude treba obavijestiti o tome i pripremiti da i te odnose prihvate u njihovu ljudskom značenju. Međutim, ne radi se samo o seksualnim odnosima, nego znatno širem pripremanju mladih za brak i život u obitelji i ljudskom društvu. U tom smislu ni naziv »seksualni odgoj« nije pogodan. Mnogo je bolje cjelokupno odgojno nastojanje u sastavu moralnog odgoja, koje je usmjereno u tom pravcu, označiti kao pripremanje za obiteljski život.

Pripremanje za obiteljski život veoma je važno, jer gotovo svi ljudi žive, živjeli su ili će živjeti u krugu obitelji. Obitelj je osnova društvenog života. Odnosi u obitelji snažno utječu na sve ostale moralne odnose. Čovjekova radost i sreća najviše je vezana za obiteljski život. I zato, samo se po sebi razumije, mlade ljude od samog početka treba pripremati za skladan i harmoničan život u krugu obitelji. Jedno od važnih pitanja te pripreme bit će pitanje odnosa među spolovima, tzv. »seksualni odgoj«, ali ga treba rješavati u sveopćoj pripremi mladih za život. S druge strane, sva priprema sastavni je dio moralnog formiranja mladog čovjeka i treba je rješavati u okviru spomenute problematike. To zato, što svako izdvajanje i pre-naglašavanje posebnih seksualnih odnosa izvan, ili čak nasuprot ostalim moralnim odnosima može imati samo negativne posljedice. To treba isticati upravo u naše doba, kada neki pojedinci, pa i društveni čimbenici, nastoje osigurati uvođenje u nas u škole posebne programe »seksualnog odgoja«, ali neovisno o široj moralnoj problematici.

S pedagoškog gledišta uopće se i ne postavlja pitanje o prihvaćanju ili odbacivanju »seksualnog odgoja«. Ovdje je riječ samo o njegovu shvaćanju i interpretiranju. Naime »seksualni odgoj« je samo jedno uže područje u složenoj i vrlo širokoj problematici *moralnog odgoja*, to je samo jedno među brojnim pitanjima moralnih odnosa među ljudima i zato ga treba promatrati i tretirati u sklopu ostalih moralnih odnosa i problema. Izdvajanje samo »seksualnog odgoja« značilo bi da seksualnim odnosima obraćamo više pozornosti nego ostalim moralnim pitanjima: kulturi ponašanja, humanim međuljudskim odnosima, odnosu prema radu, patriotizmu, čestitosti i ostalim pozitivnim svojstvima karaktera, a to bi bilo vrlo štetno i jamačno bi imalo, promatrano s pedagoškog stajališta, negativne društvene posljedice. Drugim riječima, »seksualni odgoj« je jedno od važnih pitanja, ali ga moramo razmatrati i obrađivati u sastavu šire odgojne problematike – u sastavu moralnog odgoja i pripremanja mladih za obiteljski život.

To praktično znači da pitanje »seksualnog odgoja« nije tako jednostavno kao što neki misle i kao što se to čini na prvi pogled. Naša neposredna

zadaca ne može biti izradba programa »seksualnog odgoja« i njegovo uvođenje u škole, nego prije svega izradba programa i metodike odgojnog rada u kojima će i problematika »seksualnog odgoja« mjesto koje mu stvarno pripada. Moramo, dakle, razraditi *metodiku* odgojnog rada i *metodiku* moralnog odgoja, moramo afirmirati i pojačati odgojnu funkciju škole, moralnom formiranju mladih posvetiti mnogo više pozornosti i u tomu svemu rješavati i pitanje njihova pripremanja za spolni, bračni i obiteljski život. Neka današnja nastojanja na tom području imaju sasvim drugu orijentaciju.

UPOZORENJA NA OPREZ

Neke pojave u nas, naime, upućuju da treba postaviti pitanje: što se želi postići »seksualnim odgojem«? Neki prezentirani materijali i programi pokazuju da se odveć ističe seksualnost. Tako se u »Prijedlogu proširenog programa zdravstvenog odgoja«, već u prva tri razreda obrađuju razlike između žene i muškarca, i to ne samo opće tjelesne, nego i genitalne. Predviđeno je da se obradi postanak djeteta – začecje i porod. U tom programu doslovno se piše: »Privlačnost muškarca i žene dovodi do prisutnosti i tjelesnog (genitalnog) sjedinjenja; pri tome može doći do začecja.« Koliko je to pitanje u skladu s tjelesnim, psihičkim, socijalnim i moralnim sazrijevanjem djevojčica i dječaka u osmoj i devetoj godini života, prepuštam čitateljima da sami ocijene.

Nešto više želim kazati o nekim programima »seksualnog odgoja« za škole drugog stupnja u kojima jasnije dolazi do izražaja intencija njihovih autora. Tako npr. raniji nacrti programa »seksualnog odgoja« za te škole, izrađeni i prezentirani odgovarajućoj komisiji pri Centru za zaštitu majki i djece u Zagrebu, imali su podosta formulacija koje jasno govore da njihovi autori ne misle na pripremanje mladih za obiteljski život, nego nešto posve drugo. Učenike se u tim programima želi osloboditi »jednostranih gledanja«, tj. »lažnog seksualnog stida«, »seksualnog licemjerstva«, »religioznih predrasuda o spolnosti i straha od nje«. Želi se da mladi »isprave pogreške, te da budu realniji u odnosu prema seksualnosti«. Oni trebaju shvatiti svoja »pogrešna shvaćanja spolnosti« i osloboditi se »predrasuda«, koje su »usvojili na osnovi generalizacije svojih iskustava iz života u obitelji i na temelju identifikacije sa seksualnim ponašanjem svojih roditelja«. »Mladi ljudi se moraju uvjeriti da su patrijahalni bračni odnosi neodrživi u naprednom društvu.« Spolni život je »prirodna potreba čovjeka«. »S biološkog gledišta nema neprirodnih oblika spolnog života«, a taj život je to vredniji, »što se potpunije angažiramo u njemu«. Takozvana »platonaska ljubav je iluzija, odnosno, oblik zavaravanja samoga sebe«.

Nastavnik treba vježbati mlade ljude u ispravljanju njihovih pogrešnih stavova i poučiti ih »kako će samo sebe preodgajati«. Smisao je da seksualni život mladih »bude uspješan i bez neugodnih posljedica«. Jedina ograda u tim programima glasi: »Ne smije se moralizirati!« Iz konteksta slijedi da se tu svaka moralna pouka naziva moraliziranjem, što potvrđuje i ova formulacija o »krutim propisima formalne prirode«: »Odgajatelji moraju pomoći adolescentima što realniju orijentaciju, ali nemaju pravo da im nameću krute propise formalne prirode koji nemaju nikakve stvarne vrijednosti.«

Ovdje nije bitno hoće li te formulacije ostati ili će biti preformulirane u nekim novim nacrtima ili programima. Bitna je intencija njihovih autora, zagovornika »seksualnog odgoja« izvan ostale moralne problematike, a kao što se vidi, usmjerena je i protiv stavova moralnog odgoja o tim pitanjima. Bitno je da taj odgoj nije priprema za normalan obiteljski život, nego je upravljen protiv njega. Mladima se izravno govori da su njihova iskustva iz života u obitelji negativna, da su u njoj stekli »predrasude«, »pogrešna shvaćanja«, »lažni seksualni stid«, da im roditelji u tom pogledu ne mogu biti uzori, a sve sa svrhom da njihov seksualni život »bude uspješan i bez neugodnih posljedica«. Znači li to, ako se izbjegnju posljedice, da se može raditi što se hoće, uživati do mile volje? A što je s čuvstvom ljubavi, osjećajem dužnosti i odgovornosti, poštovanjem čovjeka i ljudskog dostojanstva? O tome zagovornici »seksualnog odgoja« ne govore. Navodim još jedan primjer koji to potvrđuje.

Neki svoje poglede na »seksualni odgoj« izravno suprotstavljaju stavovima kršćanske pedagogije, da ne treba »uživati mladost« i brati prije nego je provalo i dozrelo. Navodimo jedno takvo mišljenje: »Ovo je implicite poziv da čekaju, asketski se odričući u ime onoga što će s vremenom doći. Međutim, mladi na veliko čuđenje Crkve ne žele čekati na život, oni žele da život žive.«¹ I ne htijući, pisac je upozorio na dva cilja u području »seksualnog odgoja«: jedan – cilj Rimokatoličke crkve i drugi – prema njegovu uvjerenju – pravi cilj, cilj socijalističkog odgoja. Vjerski se zalaže za čekanje dok plodovi ne dozore, a pisac je protiv takvog čekanja, on se slaže s mladima koji i na seksualnom području žele živjeti život. A kad to treba početi? Gdje je granica? Kada su mladi ne samo fiziološki nego i psihički, socijalno, moralno i društveno zreli za takav život? U čemu je smisao seksualnih odnosa? Pod kojim uvjetima treba stupati u takve odnose, itd, itd. – pisac se uopće i ne pita i ne daje odgovore na takva pitanja, kao da je najvrednije i jedini smisao života – uživati život, i to upravo na seksualnom području.

1 D. SAVIĆ, Katehetski ideal ličnosti, u: *Odgoj, škola – religija, crkva*, Školske novine, Zagreb, 1969., str. 109.

Daleko bi nas odvelo takvo rasuđivanje – u pretjerano isticanje seksa, u izdvajanje seksualnog iz područja moralnog odgoja i propagiranje potpune slobode. Želimo li to zaista? Je li to pravi smisao našeg moralnog odgoja na seksualnom području? Očito ne, ako uvažavamo temeljne etične postavke. Naprotiv, možemo reći da su takvi stavovi više štetni nego crkvena upozorenja na potrebu čekanja. Prvo zato što »prerana seksualna aktivnost, bez odgovarajuće emocionalne i moralne zrelosti i bez društvene odgovornosti, još više potencira i onako već pojačanu seksualnost, pa to uzrokuje pojave seksualne nastranosti, vulgarizacije i animalizma«. ² Drugo zato što svaki moral poznaje i priznaje određenu disciplinu i vladanje svojim željama, nagonima i postupcima. Vladanje sa sobom i ljepota u kontaktu s ljudima su i u našem društvu najveće vrline moralne ličnosti i čvrstog karaktera. U tom pogledu ni seksualni odnosi nisu iznimka. Ako, dakle, Crkva ne prihvaća »uživanje mladosti«, to nikako ne znači da naša pedagogija treba prihvatiti takvo »uživanje«. Ako prihvatimo takvu logiku, morali bismo iz morala izlučiti mnoga moralna načela o čovjeku i ljubavi prema drugim ljudima jer ih sadrži i kršćanska etika. Takvo lučenje i izoliranje, očito, nije niti logično, niti etično. Zato i u području seksualnog ne bismo smjeli toliko negirati i isticati, nego afirmirati moralne stavove i u cjelokupnoj moralnoj problematici rješavati i pitanje pripremanja mladih za normalan i radostan obiteljski život. Takve stavove nalazimo u mnogih predstavnika pedagoške misli.

NEKOLIKO PRIZNATIH STAVOVA PEDAGOGIJSKE MISLI

A. S. Makarenko govori o odgojnoj strani spolnosti. On je uvjeren da odgoj bez roditeljske ljubavi »često čini ljude defektnima«. Za njega je obitelj »prirodna i primarna društvena stanica, mjesto gdje se ostvaruje ljepota čovjekova života, gdje dolaze da se odmore klonule čovjekove snage, gdje rastu i žive djeca – glavna radost života«. Zato i djevojke i mladiće treba odgajati za život u takvoj obitelji, treba ih upozoriti na odgovornost za svaki njihov čin, svaki nesmotreni postupak i krivo usmjerenno čuvstvo. »Djevojke treba učiti da više poštuju same sebe, svoj ženski ponos«. Svi ostali moraju naučiti ljubiti, moraju pristupati ljubavi »kao razumni, razboriti, odgovorni ljudi«. Moraju znati odgovorno planirati svoju budućnost.

2 V. JANKOVIĆ, *Ujecaj suvremene društvene sredine na razvoj omladine*, Pedagoški rad, Zagreb, 1961., br.3.-4. str. 91.

U nas tu misao prihvaća i razrađuje L. Žlebniĳ. U svojim djelima, namijenjenim mladima, upućuje ih da u brak treba stupiti pripremljen, zreo i spreman, s osjećajem odgovornosti, tj. treba stupiti: tjelesno zreo i zdrav, duševno zdrav, uravnotežen i psihiĳki zreo, socijalni i moralno formiran, spolno pouĳen i odgojen, s pozitivnim karakternim osobinama. Takve kvalitete treba tražiti u osobe s kojom se ųeli stupiti u brak. Upravo te kvalitete – međusobno razumijevanje, uravnoteženost, zrelost, duhovna ljepota i privlačnost mnogo su vaųnije od tjelesne ljepote.³

U istom djelu pisac se obraća mladim ĳitateljima o plemenitom ĳuvstvu ljubavi, koje obogaćuje ųivot i utjeĳe na liĳnost u cjelini, ako se pravilno usmjerava, ako se ne banaliziraju odnosi među spolovima. Nasuprot, spolni odnos kao prijeka potreba za spolnim iųivljavanjem poniųava ĳovjeka i partnera. S druge strane, spolnim nagonom moųe se ovladati, a njegova energija korisno upotrijebiti u druge svrhe, i to u godinama sazrijevanja za mladi organizam i liĳnost ima veliku bioloųku, moralnu i opće kulturnu korist. Spolni ųivot zahtijeva vladanje sa sobom, zahtijeva disciplinu. Pravi ĳovjek socijalnim i moralnim normama dicitplinira u sebi ono »prirodno«, te tako to prirodno, tu bioloųku prirodnost, ukljuĳuje u socijalno i humano.⁴

Evo joų jedno novije glediųte o njeųnosti, braku i ljubavi. Mihály Szentmártoni, u knjizi »Svijet mladih«, kaųe da je njeųnost teųko definirati, ali se moųe opisati. Onaj koji je njeųan vidi drugoga dragim, dobrim, ljupkim i dragocjenim. On ne uzima niųta za sebe, ne traųi niųta. Jednostavno je sretan u prisutnosti druge, voljene osobe. ųeli biti samo zajedno, poųtuje, nikada nije agresivan.

U nastavku govori o braku i ljubavi te doslovno piųe: »Svatko ųeli uspjeti u braku. Stoga je vaųno da se gradi na ĳvrstim temeljima. Zaljubljenost nije dostatna. Traųi se ĳvrsta, istinska ljubav. Koja su obiljeųja te 'prave' ljubavi? Obiĳno se navode ova ĳetiri obiljeųja:

1. Prava ljubav nije pasivnost, nego aktivnost. To znaĳi da zahtijeva napor i trud. Ljubav je zapravo zadatak. Samo takva aktivna ljubav moųe biti osnova kvalitetnoga i dugotrajnog braĳnog odnosa.

2. Ljubav traųi uzajamnost, obostranost. Ljubav nije samo zadatak, ona je zajedniĳki zadatak. U tome smislu ljubav je odrųavanje sustava u kojem se nalaze njih dvoje...

3. Pravoj ljubavi ne smeta jedinstvenost i individualnost pojedinog partnera. Ljubav je spajanje razliĳitosti, a ne njezino uniųtavanje...

4. Prava se ljubav stalno mijenja. Nije kruta, nego je fleksibilna, svaki dan drukĳija, svaki dan nova. Zato je treba stalno njegovati.

3 Usp. L. ųLEBNIK, *Vajino ljubezensko zorenje*, Knjiųnica za mlade, Cankarjeva zaloųba, Ljubljana, 1966.

4 *Isto*, str. 44.

Samo takva ljubav može biti jamstvo sređena braka. Tu ljubav među supruzima ne može zamijeniti ni ljubav prema djeci. Dapače, kvalitetna bračna ljubav preduvjet je kvalitetne roditeljske ljubavi. Time smo se za-pravo dotaknuli sržnoga odgojnog zadatka: odgoja za ljubav.«⁵

U kontekstu tog izlaganja autor zaključuje: »Dakle, umjesto načelnih zabrana, mlade treba dovesti do shvaćanja da predbračna uzdržljivost nije zapreka ljubavi, nego, naprotiv, ona je preduvjet za pun rascvat ljubavi u braku.«⁶

Problem, zaista, nije tako jednostavan i ne rješava se samo uvođenjem seksualnog odgoja u škole. Pitanje je kako će se usmjeravati mladi ljudi, kako će se interpretirati određeni odnosi i u sastavu čega. Čuvstvo ljubavi može se svesti na požudu i razvrat, a može se uzdići do najuzvišenijeg čuvstva ljubavi prema čovjeku i svemu što je ljudsko, humano, plemenito. »Seksualni odgoj« može biti postavljen kao dobra pouka za »slobodnu ljubav«, a može isto tako biti u službi jačanja moralne osnove braka i obitelji, njihovog učvršćivanja, stabilnosti i postojanosti. Uvjereni smo da je njegov pravi smisao ovo drugo i zato ga moramo tretirati kao sastavni dio pripremanja mladih za obiteljski život, kao sastavni dio cjelokupne moralne problematike. Obitelj je prva škola u kojoj se formiraju mladi, a naša je zadaća da ih upućujemo tako da njihove buduće obitelji budu još bolje škole za formiranje njihove djece.

KAKVI SU STAVOVI MLADIH PREMA TIM PITANJIMA?

Istraživanja moralnih kvaliteta ličnosti u Slovačkoj pod vodstvom akademi-ka dr. O. Pavlika pokazala su da je mladež vrlo osjetljiva na dvolični moral, a posebice na seksualni nemoral, na slobodne, neodgovorne odnose djevojaka i mladića, na moral obiteljskog i bračnog života. Mladi su s prezirom osuđivali razne nečasne pojave na tom području, licemjerstvo, neravnopravnost, bračno nevjerstvo, nepoštenje, nepoštivanje bračnog druga, neodgovornost prema rađanju djece.⁷ Mladi ljudi vole iskrenije i snažnije nego odrasli, njihov ljubavni zanos nije toliko usmjeren i motiviran seksualnim nagonom i željama.

Sasvim suprotan stav imaju zagovornici tzv. »seksualnog odgoja«. U jednom nacrtu programa nalazimo ovakvu formulaciju: »Postoji spolna

5 M. SZENTMARTONI, *Svijet mladih* (Psihološke studije), FTI DI, Zagreb, 1989., str. 109. 110. i 112.–113.

6 *Isto*, str. 116.

7 Usp. O. PAVLIK, *Výskum mravných kvalít slovenskej mládeže*, Osveta, Bratislava, 1967., br. 5., str. 4.–9.

želja bez ljubavi, ali nema ljubavi bez spolne želje: tzv. platonska ljubav je iluzija, odnosno oblik zavaravanja samoga sebe.« Kakva »divna« poruka mladim ljudima, osobito onima koji snažno i iskreno vole, a njihove misli nisu prvotno usmjerene na spolni akt. Takva ljubav ne samo da postoji, nego je vrlo česta u mladim ljudi oba spola. Njihov ljubavni zanos redovito nije nagonске naravi, nije biologiziran i materijaliziran. Takav zanos susrećemo u ljubavnoj poeziji mladih. Za ilustraciju navodimo dvije pjesme koje su nastale kao rezultat tog zanosa i koje ga vrlo lijepo oslikavaju.

Nakon jednog iznenadnog susreta, nakon provedenih nekoliko dana u kojim je došla do izražaja pažnja i razumijevanje, nježnost i takt, ona nije mogla ostati ravnodušna. Upravo zbog toga što nije nasrtao i žudio, nego shvaćao i ophodio se vrlo taktično i nježno, osjetila je potrebu da taj susret sačuva kao trajnu uspomenu. Napisala je pjesmu:

*Sjećaš li se?
Gledali smo zvjezdano nebo,
osjećali lagani planinski povjetarac,
slušali žubor vode
i otkucaje srca.
Sjećaš li se?
Podrhtavao si kao vjetar,
mrsio pogledom kosu
i želio topli dodir
nedostižne ruke.*

Prilikom ponovnog susreta zajednički su je čitali, sjećali se trenutaka koje su proveli zajedno i bili su sretni. Potaknut stihovima osobe koju je zavolio i on je osjetio potrebu da taj snažni emotivni doživljaj izrazi riječima, da ga opjeva i sačuva. Na slijedeći sastanak donio je svoje stihove:

*Sjećam se, draga, i uvijek ću se sjećati.
Sjećati našeg susreta i prve šetnje,
jedne posjete i jednog putovanja,
zvjezdanog neba i planinskog povjetarca,
žubora potoka i otkucaja srca,
nježnog pogleda i dva plava oka,
recitiranih stihova i ljubavi koja se radala.
Možda naše uspomene nisu tako brojne,
ali su lijepe kao proljetno cvijeće,
čiste kao voda planinskog potočića,
nježne kao dodir tvoje ruke,
skladne kao otkucaji srca,*

*tople kao tvoje usne,
privlačne kao Ti i tvoji stihovi,
drage kao tvoje plave oči,
uzvišene kao ideali.*

Ponovo su čitani stihovi, obnavljane uspomene. Ljubav se rodila i rasla, ali svoj smisao i svrhu nije vidjela isključivo u spolnim odnosima. Ona je bila viša i jača od njih, bila je uzvišenija i takva svrha bi je, štoviše, obezvrijedila. Ona se vinula prema idealima, žudeći da ostane uvijek lijepa kao stihovi, kao poezija, kao mladenački zanos.

Treba li, dakle, tim mladim ljudima reći: »Postoji spolna želja bez ljubavi, no nema ljubavi bez spolne želje: tzv. platonska ljubav je iluzija, odnosno oblik zavaravanja samoga sebe«? Naposlijetku, koji smisao, koju svrhu ima takva poruka? Takva svrhovitost, kojom pojedinci žele opravdati sredstva i postupke, postaje vrlo banalna kada se istinski ljubi.

Očito M. Dekleva ima pravo kad konstatira da u nas postoji ponižavanje ljudskih odnosa u goloj, uzbuđujućoj spolnosti. Konstatirajući da to dolazi do izražaja u brojnim magazinima i časopisima, »u komercijalizaciji umjetnosti čovječjeg tijela kako ga izražavaju mnogi prizori seksualnog izživljavanja u filmovima, literaturi pa sve do živih primjera seksualnog uzbuđivanja u zabavnim lokalima«, autor zaključuje: »Te pojave nisu suprotne humanosti zato što otvoreno govore o seksualnosti, nego zato što ne uvažavaju etiku odnosa među ljudima i priznaju samo rutinski seksualne igre i seksualno izživljavanje.«⁸ Međutim, takav način shvaćanja više je karakterističan za odrasle, nego za mlade ljude. Za mnogo djevojaka i mladića, ljubav je mnogo više i plemenitije od spolnog akta i seksualnog izživljavanja. Ne trudimo se da na njih prenosimo naša shvaćanja, naše stavove, naša razočaranja i besmisao života! Zašto im hoćete spaliti krila, kada oni žele letjeti!

POSTAVKE PEDAGOGIJSKE ZNANOSTI

»Seksualni odgoj« je pedagoški problem i zato ga treba pedagoški rješavati, s etičnog i humanog, a ne samo fiziološkog gledišta. Njegovo izdvajanje i isticanje podjednako je štetno kao i njegovo zanemarivanje i podcjenjivanje. Određena disciplina, vladanje svojim željama, nagonima i postupcima, ljepota i takt, uvažavanje i poštovanje u kontaktima s ljudi-

8 M. DEKLEVA, Moralni odgoj, u: *Pedagogija I*, kolektivno djelo, MH, Zagreb, 1968., str. 435.

Moral spolnog, bračnog i obiteljskog života vrlo je osjetljivo i složeno moralno područje. Na tom odgojnom području, više nego na bilo kojem drugom, potrebna je taktičnost i individualni pristup, jer postupak koji u jednom slučaju, kod mladog čovjeka, može dati dobre rezultate, u drugom slučaju, kod drugog mladog čovjeka, može imati izrazito štetne posljedice. Kao sastavni dio moralnog formiranja i formiranja za obiteljski život, spolni odgoj pretpostavlja posjedovanje određenih moralnih kvaliteta, primjerice: čestitost, iskrenost, povjerenje, pažljivost, ljubaznost, finoća, taktičnost, vjernost, odanost, privrženost najbližim i voljenim osobama, osobna discipliniranost, ljubav kao plemenito čuvstvo, ljubav u krugu obitelji, prema roditeljima i njihova prema djeci, osjećaj dužnosti i odgovornosti, briga za djecu i njihov odgoj, pozitivan odnos prema obitelji, stidljivost, čednost. itd.⁹ Težište odgojnog rada mora biti na formiranju tih moralnih kvaliteta, a ne živim raspravama o seksu ili njegovom potpunom ignoriranju. Zato prilikom razmatranja i ostvarivanja pripremanja mladih za spolni, bračni i obiteljski život treba izbjegavati ekstremna shvaćanja.

Dvije krajnosti: Prva je pretjerana spolna stega – moralizam, moral spolnog puritanstva, krajnost spolne mistike, a druga je »moral« spolne slobode, slobode ljubavi, slatkog života – anarhije, zapravo negacija moralne kompetencije na seksualnom području. Prva krajnost zahtijeva od čovjeka da se kloni svih tjelesnih užitaka. Odgajanje treba od najmlađih dana privikavati na odricanje, treba ih izolirati da ne dođu u priliku da griješe. Takvim potiskivanjem spolnosti samo se pojačava spolna senzibilnost. Ali ako je to jedna krajnost, postoji i druga – krajnost seksualne slobode, koja je danas više nego aktualna u usporedbi s prvom. Iako je ta krajnost prilično udomaćena i u nas, to je ipak uvozna roba fenimizma i seksualnog anarhizma. Radi se o ostacima malograđanskog morala. Zagovornici te druge krajnosti zanemaruju činjenicu da je za zdrav i potpun spolni život potrebna etika i da seksualno samo sebi ne može biti svrha. Ukratko, suvremeno društvo ne može prihvatiti ni krajnost spolne mistike, ali ni krajnost seksualne slobode.

U novije doba u nas se sve više govori o tzv. modernom seksualnom odgoju. Je li taj »moderni seksualni odgoj« uistinu tako moderan? Iako ga nazivaju modernim i suvremenim, on potječe od filantropista (XVIII. stoljeće), a sastoji se u tome da se odgajanje što prije upozna sa svim tajnama spolnog života. Spolni (seksualni) odgoj svodi se na poučavanje o spolnosti.

Neke »škole« prirodoznanstvenog materijalizma krajem prošlog i početkom našeg stoljeća propagirale su »moderni seksualni odgoj« u slobodnoj spolnoj ljubavi bez obzira na društvene i moralne probleme. To je

9 Usp. O. PAVLIK, *Z výskumu mravných kvalít slovenskej mládeže*, Učiteľské noviny, Bratislava, 1967., br. 41., str. 4.

uvjetovalo pojavu pornografije, pornografske literature, filmova itd. Prihvaća se Freudova teorija o neurozama i štetnim posljedicama suzdržavanja spolnog nagona. Zato se svim sredstvima: novine, žurnali, literatura, kino, u novije doba televizija, propagira erotika, sloboda, slobodna ljubav. I danas postoje čitave »škole« – medicinske, psihijatrijske, psihologijske – koje nemaju čvrste znanstvene osnove, ali zato izvrsno služe propagiranju seksualizma i erotizma. Ruši se obiteljski krug i obveze, a propagira vulgarni erotizam, užitak, egoizam u spolnim odnosima. Tu pojavu nije moguće okarakterizirati drukčije nego kao nazadak u spolnim odnosima među ljudima, kao sredstvo demoralizacije ljudi, cinizam.

To je pravi smisao onoga što se propagira kao »moderni seksualni odgoj«. Radi se o teoriji koja precjenjuje ulogu seksualnog odgoja, izdvaja ga iz ostale odgojne problematike, stavlja u službu slobodne ljubavi, nastoji formirati izolirani sustav specijalnih ciljeva, načela, metoda i sredstava seksualnog odgoja, pa čak i zasniva posebnu seksualnu pedagogiju. Najveći autoritet koga priznaje ta teorija je S. Freud i frejdizam. Moramo poznavati i etičke osnove takve teorije. Morali bismo znati i to da se upravo u području spolnih odnosa, spolnog života čovjek vinuo daleko iznad životinja i ne bi ga trebalo vraćati nazad. Danas se općenito prihvaća da je čovjek prije svega društveno biće, za razliku od životinja, i da se njegova sudbina određuje društveno, a ne biologijski ili nagonski. Zato se Freudovo učenje smatra neprihvatljivim i staromodnim, npr. W. Simon i J. H. Gognon u USA.

Suvremena pedagogija ne precjenjuje pitanje »seksualnog odgoja«, nego spolne, bračne i obiteljske odnose promatra kao sastavne dijelove morala. To znači da mlade ljude treba upoznati s moralnim normama obiteljskog, bračnog i spolnog života. Treba nastojati da oni dobiju točne predodžbe o ljubavi, braku, obitelji, ali sve to s namjerom da se u njih formiraju plemenita čuvstva, pozitivne moralne osobine u odnosu prema najintimnijem spolnom, bračnom i obiteljskom životu.¹⁰

Na temelju prethodnih analiza moramo zaključiti da je spolni odgoj, odnosno pripremanje za brak i obiteljski život, prijeko potrebno, ali kao sastavni dio moralnog odgoja, kao sastavni dio formiranja potpune, harmonijske ljudske ličnosti. Pitanje seksualnog rješava se u tjelesnom, intelektualnom, moralnom, estetskom i radnom odgoju. Izdvajanjem nekog posebnog »seksualnog odgoja«, posebnog programa, metoda i postupaka – problem se ne rješava, nego, naprosto, još više ističe i komplicira. Već je A. S. Makarenko pisao: »Pitanje seksualnog odgoja je teško samo tada kad mu pridajemo preveliko značenje i kad ga razdvajamo od svih ostalih odgojnih pitanja.« Naša se pedagogija treba znatno više nego dosada ba-

10 O. PAVLIK, *Mravna výchova I*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1963., str. 504.–512.

viti pitanjem spolnog odgoja, ali ne tako da od njega pravi neki poseban sustav, nega da ga obuhvati, integrira u odgojni sustav. Posebno izdvajanje i isticanje najgori je i najopasniji put.

Pravi smisao spolnog odgoja je u pripremanju mladih za brak i obiteljski život, za sretan život i odgoj djece u obitelji. Mlade treba odgajati tako da smisao ljubavi i osobnu sreću vide u obiteljskom životu, da je traže o obiteljskoj ljubavi i u tom obliku radosti spolnog života. *Ljubav i obitelj* moraju biti dva temeljna stupa spolnog odgoja u našoj zajednici. A osnovno pravilo takvog odgoja treba biti – sve u svoje vrijeme, tj. ne počinjati prije nego se pokaže potreba za takvim odgojem. Pitanje spolnosti treba razmatrati vrlo pozorno, s čuvstvene i etičke strane. Fiziološki pristup i tehnika spolnog odnosa ne smije biti u prvom planu, jer se na tom području i ne javljaju odgojni problemi. Spolni odgoj i pripremanje za obiteljski život su pedagoški problemi i zato ih moramo pedagoški rješavati, s etičkog i humanog, ljudskog stajališta, a ne samo s medicinskog i fiziološkog.

Zato se spolni odgoj ne smije shvatiti kao fiziološko obučavanje, nego, prije svega, kao odgoj dubokih čuvstava, plemenitih emocija, *odgoj ljubavi*. A kada je riječ o ljubavi, tada se to plemenito čuvstvo ne smije svoditi samo na spolnu ljubav i spolni nagon, jer je ljubav mnogo složenija i plemenitija. Ona se očituje i prema majci, ocu, vlastitoj djeci, braći, sestrama, rođacima, prijateljima, istomišljenicima, zatim, prema radu, zvanju, prirodi, znanosti, umjetnosti, glazbi, domovini itd, itd. Ljubav prema drugom spolu samo je jedan oblik ljubavi i treba ga promatrati kao poseban oblik tog plemenitog čuvstva u cjelini.

Drugi važan moment u spolnom odgoju je *odgoj moralnih osobina za bračni i obiteljski život*: upoznavanje mladih s problemima suvremenog braka i obiteljskog života, pripremanje za brak, odgoj viših moralnih osobina – čestitosti, otvorenosti, iskrenosti, ljubavi, poštovanja, razumijevanja, discipliniranosti, itd., kao preduvjeta za život u braku i obitelji.

Mladi ljudi trebaju shvatiti da je osnovni smisao braka i obitelji osobna sreća i odgoj djece. Glavno društveno i moralno značenje obitelji je upravo u njezinoj odgojnoj funkciji, u podizanju i odgoju djece. Vidjeti u braku i obitelji samo spolnu ljubav dvoje ljudi sasvim je pogrešno individualističko i egoističko stajalište. Kad bi smisao braka i obitelji bio u seksualnim odnosima partnera, monogamna obitelj ne bi nikada nastala. Obitelj je društvena institucija, a njezina osnovna zadaća je svestrani odgoj i razvitak djece. Za tu zadaću moramo osposobljavati mlade ljude pripremajući ih za brak i obiteljski život.

Zato od »seksualnog odgoja« ne smijemo praviti pomodnu robu za tržište, nego ga treba postaviti na pravo mjesto i razmatrati među ostalim pitanjima moralnog formiranja mladeži. Zasnivati ga treba na odgoju ple-

Zato od »seksualnog odgoja« ne smijemo praviti pomodnu robu za tržište, nego ga treba postaviti na pravo mjesto i razmatrati među ostalim pitanjima moralnog formiranja mladeži. Zasnivati ga treba na odgoju plemenitih čuvstava, ljubavi, na odgoju discipliniranosti, formiranju higijenskih i kulturnih navika, urednom životu i radu, pravilnom dnevnom rasporedu rada, odmora, sportskih aktivnosti i razonode, dobrom tjelesnom odgoju i pravilnim odnosima među osobama različitog spola. Na taj način spolni odgoj postaje izvrsna priprema za brak, obiteljski i društveni život, pridonosi humaniziranju međuljudskih odnosa, a u tome i jest njegova prava uloga u složenoj moralnoj problematici.

LITERATURA

- M. BOBER–PELZOWSKA, *Przygotowanie młodych do życia w rodzinie w systemach oświatowych wybranych krajów*, Instytut Programów Szkolnych Ministerstwa Owiaty i Wychowania, Warszawa, 1983.
- V. BRABLCOVA, a kol., *Rodina, manželství, rodičovství*, Horizont, Praga, 1977.
- P. CHAUCHARD, *Vladanje sobom*, Naprijed, Zagreb, 1968.
- M. CIPRO, *O mravni výchově mládeže*, Praha, 1957.
- M. DEKLEVA, Moralni odgoj, u: *Pedagogija I., tiški rad*, MH, Zagreb, 1968.
- E. FROMM, *Umijeće ljubavi*, MH, Zagreb, 1965.
- V. JANKOVIĆ, *Utjecaj suvremene društvene sredine na razvoj omladine*, Pedagoški rad, Zagreb, 1961., br.3.–4.
- I. KOZELJ, *Savjest*, FTI DI, Zagreb, 1988.
- O. PAVLIK, *Mrávná výchova I.*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1963.
- O. PAVLIK, *Výskum mravných kvalít slovenskej mládeže*, Osveta, Bratislava, 1967., br.5.
- J. PIAGET, *The moral Judgment of the Child*, Kegan Paul, London, 1932.
- D. SAVIĆ, Katehetski ideal ličnosti, u: *Odgoj, škola – religija, crkva*, Školske novine, Zagreb, 1969.
- M. SZENTMARTONI, *Svijet mladih*, FTI DI, Zagreb, 1989.
- M. SZENTMARTONI, *Psihologija duhovnog života*, FTI DI, Drugo izdanje, Zagreb, 1990.
- A. VUKASOVIĆ, *Moralne kvalitete naših učenika*, Radovi Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv.11., JAZU, Zagreb, 1077.
- A. VUKASOVIĆ, *Moralni odgoj*, drugo izdanje, SNL, Zagreb, 1977.
- A. VUKASOVIĆ, *Odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo*, Fond za populacijske aktivnosti UN, »Zagreb«, Zagreb, 1984.
- N. S. WILLIAMS, *The Moral Development of Children*, Macmillan, London, 1970.
- L. ŽLEBNIK, *Vajino ljubezensko zorenje*, Cankarjeva založba, ljubljana, 1966.
- Adolescent Sexuality, Raport on a Workshop*, The Danish Family Planning Association, Copenhagen, 1983.

WHY DO YOU WANT TO BURN THEIR WINGS WHEN THEY WANT TO FLY?

Ante VUKASOVIĆ

Summary

This article is actually a reaction to the overemphasis on sexuality. Opposing aggressive feminism and sexual anarchy which, under the guise of the "sexual revolution" negate moral competence in the area of sex, invalidate love, marriage, the family and genuine human relations between the sexes; the author advocates an ethical treatment of sexuality, reaffirmation of moral criteria in regulating the relations between women and men as well as training in more humane and responsible parenthood.

The discussion is divided into four parts. In the first, the author warns of the numerous (and pernicious) examples of sexual advertising. In the second, reference is made to positive and recognized pedagogic opinions regarding love, marriage and intimate sexual life. The third cites opinions voiced by young persons on these questions during scientific studies. The fourth concerns significant pedagogic concepts regarding the preparation of young persons for harmonious family relations.

The author's fundamental message is that love, marriage, family life and intimate sexual relations should be presented to young people in a very subtle and ethical manner in accordance with their youthful passion and ideals.